

Тетяна ЛОПУХІНА,

*методист відділу розвитку особистості,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки і психології Донецького ОблІППО*

ПЕРЕТВОРЮЄМО ВИКЛИКИ НА МОЖЛИВОСТІ: ОСВІТНІЙ ПРОСТІР БЕЗ БАР'ЄРІВ

В умовах війни питання безбар'єрності та інклюзивної освіти набуває особливої ваги. З одного боку, зростає кількість дітей з особливими освітніми потребами (ООП), що спричинено як війною, так і наявними раніше проблемами. З іншого боку, війна створює додаткові перешкоди для реалізації права на освіту всіх дітей, зокрема й через руйнування інфраструктури, міграцію та психологічні травми. У цьому контексті, ураховуючи сучасні виклики, функціонування закладів освіти в умовах воєнного стану стає надзвичайно важливим.

Для успішної соціальної адаптації дітей та молоді з особливими потребами, зокрема й з інвалідністю, виняткового значення набуває навчання в умовах безбар'єрності. Безбар'єрність в освітніх законодавчих актах визначається як важливий елемент сталого розвитку країни. Безбар'єрне середовище є комплексом заходів, спрямованих на забезпечення доступності та створення рівних можливостей для осіб з особливими освітніми потребами, зокрема і з інвалідністю, у всіх сферах суспільного життя [2].

Втім сучасні виклики створюють значні перешкоди для осіб з особливими освітніми потребами в реалізації їхнього права на якісну освіту, доступ до освітніх послуг та повноцінну участь у суспільному житті. В умовах війни майже кожна дитина потребує особливої уваги, адже навіть емоційно стійкі діти переживають надзвичайно складний період [3].

Одним із важливих питань у створенні безбар'єрного освітнього середовища є впровадження дистанційного навчання як альтернативного варіанта під час пандемії, що продовжилося під час війни. Тема дистанційного та змішаного навчання в умовах війни є досить актуальною, оскільки сучасний учитель стикається щоденно з новими викликами та потребами.

Одна з найгостріших проблем сьогодення – це нестабільне з'єднання з Інтернетом та часті відключення електроенергії. Учні можуть переривати уроки через технічні збої, що ускладнює засвоєння матеріалу. Упродовж тривалого часу основним джерелом роботи закладів освіти Донецчини є МОН і обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Всупереч усім труднощам, наша головна мета – забезпечити безперервність освітнього процесу, підтримати учнів та створити для них максимально комфортні умови навчання.

У таких умовах важливо забезпечити доступ до матеріалів у зручних форматах. Підвищення кваліфікації з теми «Дистанційне навчання в системі психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами» передбачає вдосконалення фахової майстерності педагогів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами під час дистанційного та змішаного навчання з урахуванням психолого-фізіологічних особливостей здобувачів освіти, принципів створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, механізмів забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з ООП під час навчання із застосуванням технологій дистанційного навчання. Наприклад, можна використовувати офлайн-версії презентацій, записані відеоуроки та робочі зошити у PDF-форматі, які учні можуть завантажити заздалегідь. Сьогодні існує значна кількість сервісів ШІ, які можуть вирішувати повсякденні завдання вчителя в закладах спеціальної та інклюзивної освіти: від створення навчальних матеріалів до моніторингу прогресу учнів. Одні з них адаптовані для загальної освіти, інші розроблені спеціально для підтримки дітей з порушеннями зору, слуху, мовлення чи моторики. У роботі з учнями з особливими освітніми потребами (ООП) можна використовувати різні моделі штучного інтелекту (ШІ), зокрема:

- [ChatGPT](#)
- [DeepSeek](#)
- [Mistral](#)
- [Copilot від Microsoft](#)

Ці моделі можуть допомогти у створенні адаптованих навчальних матеріалів, поясненні в доступній формі складних тем та персоналізації навчального процесу.

У контексті безбар'єрності та інклюзивності важливою умовою є соціалізація дитини з ООП,

оскільки саме в умовах соціуму є змога сформувати навички, необхідні для успішної інтеграції в суспільство та розвитку особистісного потенціалу дитини з ООП, зокрема: комунікативні навички, адаптивні можливості, підвищення рівня психоемоційного та когнітивного розвитку [2]. Підвищити рівень обізнаності педагогів з питань педагогічної діяльності, орієнтованої на інтереси сім'ї, допоможуть матеріали модуля «Стратегії ефективної взаємодії з батьками осіб з особливими освітніми потребами на рівні закладу освіти». Формування педагогічної культури батьків охоплює інструктаж, інформування й навчання батьків, щоб допомогти їм усвідомити свою роль у розвитку сімейних зв'язків, краще піклуватися про здоров'я дитини, розвивати її особистість (інтелектуально, соціально, етично, естетично тощо), а також її свідомість. Основне завдання школи, учителів – допомогти батькам виконувати функції вихователя. Під цими функціями розуміється створення не лише оптимальних взаємин між батьками та їхніми дітьми, а й їх передумов, тобто певного способу життя і взаємозв'язків усіх членів родини.

Сьогодні в українській освіті однією з найгостріших проблем є подолання освітніх втрат учнів. Ця тема є такою актуальною в сучасних реаліях України, що нею опікується не лише педагогічна громада, а й майже все українське суспільство. У цьому контексті для підвищення рівня обізнаності педагогів закладів загальної середньої освіти з питань подолання освітніх втрат з різних предметів учнів з мовленнєвими, інтелектуальними порушеннями, порушеннями слуху, зору корисними будуть приклади коригувальних заходів педагогів спеціальних шкіл Донеччини, які передбачають не лише вибір певного інструментарію, а й застосування дієвих методик педагогічної взаємодії з учнями, які мають ті чи інші порушення.

Штучний інтелект як інструмент подолання освітніх втрат для учнів з ООП: <https://drive.google.com/drive/u/0/home>.

Шляхи подолання освітніх втрат учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках математики під час дистанційного навчання: <https://drive.google.com/drive/u/0/home>.

У системі післядипломної освіти педагоги мають можливість приділити належну увагу не лише вивченню теоретичних і методичних питань інклюзивної освіти та організації безпечного інклюзивного освітнього середовища, а й оволодіти практичними вміннями й навичками роботи зі здобувачами освіти, які мають особливі потреби.

У закладі загальної середньої освіти можуть навчатися діти, особливості розвитку **усного мовлення яких продовжують** створювати бар'єри на шляху до успішного опанування шкільних знань.

Означена група учнів відчуває необхідність у спеціальній підтримці – організації такого освітньо-розвивального середовища, яке було би спроможним задовольнити особливі мовленнєві потреби, відкриваючи безперешкодний доступ до регламентованих Законом про освіту освітніх послуг.

Організація безбар'єрного освітнього середовища для учнів з особливими мовленнєвими потребами передбачає врахування особливостей їх розвитку, освітніх труднощів, визначення ступеня їхнього прояву та організацію необхідних пристосувань, що полягають у здійсненні адаптацій і модифікацій навчального матеріалу, а також у належному рівні кваліфікації фахівців та обізнаності батьків з потребами їхніх дітей і стратегією їхньої підтримки. Для цього потрібно:

- своєчасно помітити труднощі, співвіднести їх з усним мовленням;
- визначити, які «опори» можуть суттєво допомогти в опануванні навичок (сприймання на слух, зорове сприймання, рухова активність, дотик та ін.), і організувати ігри, у яких дитина могла би користуватися таким способом засвоєння, який є найкраще розвиненим: візуалізовані картки, інтерактивні таблиці тощо [1].

Особливу зацікавленість викликає скрайбінг-фасилітація. Це метод розповіді чи пояснення з паралельним створенням малюнків, які відтворюють зміст сказаного в режимі реального часу.

SpeakTX – це цифрова логопедична платформа, яка надає сотні інтерактивних логопедичних вправ, створених міжнародною командою логопедів. Платформа дозволяє планувати та контролювати корекційні заняття з кожною дитиною, враховуючи її індивідуальні особливості мовленнєвого розвитку.

Безбар'єрне освітнє середовище для учнів з порушеннями слуху, зокрема з кохлеарними імплантатами, безбар'єрність передбачає передусім дотримання принципу «універсального дизайну» (<https://bf.in.ua/components/universalnyj-dyzajn-2/>) в організації навчання, тобто створення умов, максимально зручних та сприятливих для всіх дітей, водночас не виключає, за потреби, застосування

спеціальних додаткових пристосувань.

Для опису явищ природи або математичних законів доцільне використання аудіолекцій та відеоуроків. Для відтворення текстової інформації (підручники або текстові посібники з предметів) варто застосовувати програми для читання екрана (синтезатори мовлення), такі як Freedom Scientific Jaws або NVDA. Також важливим є адаптивне навчання з використанням аудіоуроків та інтерактивних онлайн-вправ. Використання під час проведення дистанційних уроків електронних онлайн-симуляцій на платформах Phet-interactive simulations, learningapps.org або математичного калькулятора Geogebra робить інформацію більш інтерактивною та цікавою.

Безбар'єрне освітнє середовище для учнів з порушеннями зору

У підручниках для учнів зі зниженим зором використовується збільшений плоскодрукований шрифт і адаптовані кольорові ілюстрації (зменшення кількості дрібних деталей та чітке виділення контурів зображень). Вагоме місце в освітньому процесі посідає також застосування сучасних спеціальних технічних засобів. Особливе значення серед них має комп'ютер, завдяки якому учень з порушенням зору отримує широкий доступ до навчальної та соціально-культурної інформації, а також до міжособистісної комунікації – навчально-пізнавальної та індивідуально-особистісної

Для вивчення дисциплін гуманітарного циклу потрібна наявність аудіокниг, озвучених уроків та аудіопідручників, записаних на цифрові носії; тифлоплеєр з функцією диктофона для відтворення; портативного пристрою для читання [1].

Рекомендуємо педагогам закладів освіти:

- удосконалювати фахову майстерність у використанні нових технологій, зокрема штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності, які дадуть змогу адаптувати навчальні матеріали та методики до освітніх потреб учнів з ООП під час дистанційного та змішаного навчання з урахуванням психолого-фізіологічних особливостей здобувачів освіти;
- дотримуватися принципів створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, механізмів забезпечення додаткової підтримки дітей з особливими освітніми потребами в освітньому процесі;
- сприяти підвищенню професійної компетентності педагогів у питаннях профілактики та подолання освітніх втрат у здобувачів освіти з особливими освітніми потребами шляхом ознайомлення з ефективними методиками, інструментами та практичними підходами до організації освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Запровадження безбар'єрності освітніх послуг в закладах дошкільної та загальної середньої освіти : аналітичні матеріали для МОН України / за заг. ред. Л.І. Прохоренко, В.В. Засенка, Н.А. Ярмоли. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. 77 с.
2. Лорман, Т. (2010). Сім стовпів інклюзивної освіти. Дефектологія. Особлива : навчання та виховання, (3), 3–11. <https://studfile.net/preview/5550392/>.
3. Прохоренко, Л. (2024). ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ТА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.*, 2(25), 203-219. <https://doi.org/10.33189/epsn.v2i25.265>.

Ольга СКІБІНА,

завідувач бібліотеки Донецького ОблІППО

Ганна ТКАЧЕНКО,

бібліотекар Донецького ОблІППО

РОЛЬ БІБЛІОТЕКАРЯ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: УПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ

Реформи й інновації в системі освіти, зміни статусу закладів середньої освіти, введення нових освітніх стандартів, які впливають на всі сфери діяльності навчального закладу, безпосередньо стосуються й бібліотек.